

Vejledning og inspirationsmateriale om brug af holddannelse

Indledning

I denne vejledning kan du læse om de ændrede regler for holddannelse samt finde eksempler på, hvordan holddannelse kan bruges til at fremme elevernes udbytte af undervisningen og til at håndtere praktiske udfordringer. Vejledningen er udarbejdet efter et ønske fra Børne- og Ungdomsudvalget om at fremme brugen af holddannelse.

Vejledningen er inddelt i tre afsnit, som omhandler henholdsvis reglerne vedr. holddannelse, overvejelser over hvilke hensyn og formål, der kan knytte sig til forskellige former for holddannelse, og til sidst en række eksempler på holddannelse.

Ideerne til vejledningens eksempler er blandt andet udarbejdet med inspiration hentet fra praksis blandt skoler i Københavns Kommune. Nogle af eksemplerne vil især være anvendelige på skoler, som benytter fleksibel skemalægning indenfor teamet. Ligeledes tager en række af eksemplerne afsæt i en holddannelse, hvor der tilføjes ekstra lærerressourcer, men eksemplerne vil i flere tilfælde kunne justeres, så de også lader sig gennemføre uden ekstra ressourcer.

Regler for holddannelse

Reglerne om holddannelse er blevet justeret, og de nye regler, der er trådt i kraft pr. 1. august 2014, skal bl.a. fremme folkeskolereformens intentioner om at øge elevernes faglige niveau gennem bedre muligheder for fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen.

De nye regler beskriver også, hvilke muligheder der gælder i forbindelse med den understøttende undervisning. Som appendiks til denne vejledning er vedlagt et skema, som viser ændringerne mellem reglerne frem til august 2014 og de nye bestemmelser.

Helt overordnet omhandler reglerne for holddannelse følgende kategorier:

- Holddannelse af praktiske årsager
- Holddannelse af pædagogiske grunde
- Holddannelse af pædagogiske grunde med inddragelse af den løbende evaluering
- Holddannelse i indskoling, mellemtrin og udskoling
- Holddannelse i den understøttende undervisning.

Holddannelse af praktiske årsager

Når holddannelsen sker af praktiske årsager er der ikke begrænsninger på, i hvor stort et omfang af undervisningen det kan ske. En klasse eller et klassetrin kan fx i fysik/kemi være på de samme hold et helt skoleår, når holddannelsen er foretaget af praktiske årsager. Reglerne gælder elever fra 0. – 10. klassetrin.

Holddannelse af pædagogiske grunde

På 0.-3. klassetrin skal eleverne som hidtil undervises i deres klasse i mindst halvdelen af undervisningstiden i fagene.

På 4.-10. klassetrin kan holddannelsen som noget nyt ske i mere end halvdelen af undervisningstiden. Det betyder, at man i en klasse eller på et klassetrin, hvor det er hensigtsmæssigt at benytte holddannelse mere intensivt i flere fag og i forskellige pædagogiske øjemed, kan gøre dette uden at være begrænset af, at holddannelsen maksimalt må ske i halvdelen af undervisningstiden. Det er fortsat et krav, at undervisningen skal ske med udgangspunkt i klassen. Dette krav omfatter også undervisningen i de enkelte fag.

Bemærk, at holddannelse af praktiske årsager ikke skal medtages i opgørelsen af, hvor stor en del af undervisningstiden i fagene eleverne har været inddelt i hold. Dette gælder både for 0.- 3. klassetrin og på 4. – 10. klassetrin.

Holddannelse af pædagogiske grunde med inddragelse af den løbende evaluering (Niveaudelt undervisning)

Når holddannelsen på 0. – 6. klassetrin sker med inddragelse af den løbende evaluering (elevens faglige niveau) må den først ske efter skoleårets begyndelse. Det er også et krav, at holddannelsen kun omfatter dele af det enkelte fags stofområder og kun sker i form af kortere kurser.

Når holddannelsen sker på 7. – 10. klassetrin, er den ikke begrænset til kun at omfatte dele af et fags stof eller til kun at ske i form af kortere kurser. En elev kan således være indplaceret på det samme hold i en længere periode eller i et helt skoleår.

Elevens indplacering på et hold skal evalueres jævnlige og som minimum hver 3. måned. Evalueringen skal sikre, at der ikke sker en permanent niveaudeling, og at der løbende tages stilling til brugen af holddannelsen.

Holddannelse i forbindelse med understøttende undervisning

Ved understøttende undervisning, som er et nyt element i folkeskolen, er der ingen begrænsninger for holddannelse.

Konkret beslutning om brug af holddannelse sker under ansvar over for skolens leder og skal være inden for de af skolebestyrelsen fastlagte principper

Konkret beslutning om brug af holddannelse, herunder holddannelse på baggrund af fagligt niveau, sker under ansvar over for skolens leder og skal være inden for de af skolebestyrelsen fastlagte principper for holddannelse. Der er ikke umiddelbart begrænsninger i, hvilke planlægningsfunktioner skolelederen kan uddelegere for eksempel til et årgangsteam eller dets teamkoordinator. Men tre forhold skal understreges:

- Skolelederen har fortsat ansvaret for overholdelse af folkeskoleloven, fx timetal og regler for holddannelse, og for at skolens resultater er tilfredsstillende.
- En delegering af opgaverne begrænser ikke skolebestyrelsens ret (og i nogle tilfælde pligt) til at fastsætte principper, fx for holddannelse eller for lektiehjælp og faglig fordybelse.
- Skolelederens personaleledelse kan i udgangspunktet ikke uddelegeres, ligesom ansvaret for samarbejde og trivsel på arbejdspladsen er udeleligt

Den enkelte skole finansierer holddannelse inden for sit eget budget og efter de principper, som skolebestyrelsen har fastsat. Der er dermed økonomiske rammer for, i hvor stort omfang der kan ske holddannelse, og brugen af ressourcer hertil skal ske i sammenhæng med den enkelte skoles øvrige prioriteringer. Det vil desuden være naturligt som led i skole-hjem-samarbejdet, at lærere og forældre drøfter undervisningens organisering og tilrettelæggelse, herunder anvendelsen af holddannelse.

Overvejelser over, hvilke hensyn og formål der kan knytte sig til forskellige former for holddannelse

Holddannelse kan tilrettelægges på mange måder og ud fra forskellige hensyn og vil i langt de fleste tilfælde bero på en faglig-pædagogisk vurdering af de enkelte elevers og klassens samlede behov. Det er vigtigt at være opmærksom på, hvordan elevsammensætningen ved holddannelse og ved en samlet undervisning i klassen på forskellige måder støtter og fremmer elevernes tilegnelse af kundskaber og dannelsen af værdier og holdninger.

Det er en af ambitionerne i den nye folkeskolelov, at de enkelte skoler skal have mulighed for at organisere sig på mange forskellige måder, *samtidig med* at klassen bevares som udgangspunkt for undervisningen.

Der er desuden en klar bevægelse på de københavnske skoler i retning af, at holddannelsen inden for en årgang eller en afdeling varetages af de respektive team. Dermed skal teamet tage stilling til, hvordan dets ressourcer udnyttes bedst.

Holddelingen kan ske inden for den enkelte klasse, på tværs af årgangen eller på tværs af klassetrin. Den kan være af kortere eller længere varighed og vil typisk være organiseret efter følgende principper:

1. Bestemt af elevernes valg
2. Bestemt af elevernes foretrukne læringsmåde eller m.h.p. elevernes alsidige udvikling
3. Bestemt af forhold i klassens/årgangens sociale liv eller arbejdsklima
4. Bestemt af niveaudeling og ønske om hold mindre end klassen
5. Bestemt af praktiske hensyn eller ønske om omfordeling af ressourcer inden for årgangen.

Du kan finde konkrete eksempler under afsnittet "Eksempler for forskellige former for holddannelse".

Viden om holddannelse

Forvaltningen er ikke bekendt med danske undersøgelser, som isoleret beskriver holddannelsens betydning for elevers faglige udvikling, men holddannelsens mulighed for at undervise elever i mindre grupper, efter særlige behov eller interesser, understøtter muligheden for undervisningsdifferentiering, som er et krav i folkeskoleloven og som anses for et væsentligt princip for god undervisning og for indførelsen af enhedsskolen. I forhold til holddannelse generelt er det væsentlig at bemærke, at effekten af holddannelse grundlæggende vil afhænge af, hvor hensigtsmæssigt underviseren eller teamet benytter de muligheder, som gives hermed, og hvilken organisatorisk sammenhæng holddannelsen indgår i.

Internationalt har Hatties metastudier undersøgt betydningen af forskellige forhold knyttet til holddannelse. Hans studier peger bl.a. på, at deling af elever efter fagligt niveau har meget lille betydning. Tilsvarende resultater gælder for klassestørrelser. Hold for elever med særligt gode forudsætninger har nogen effekt, men dog ikke markant.

Det skal i øvrigt nævnes, at Hatties undersøgelser peger på et andet organisatorisk forhold, der viser positive effekter på elevernes undervisningsudbytte, nemlig når undervisningen tilrettelægges som gruppearbejde frem for individuelt.

Med henblik på at vurdere effekten af forskellige initiativer i reformen gennemfører Undervisningsministeriet en række evalueringer. Som led heri gennemføres en evaluering af skolernes brug af holddannelse, herunder udviklingen i skolernes brug af holddannelse på baggrund af fagligt niveau og betydningen for elevernes tilknytning til stamklassen. Evalueringen vil have et særskilt fokus på at undersøge, om bestemmelsen om, at eleverne skal undervises med udgangspunkt i deres klasse, følges, og om lempelsen af holddannelsesreglerne medfører store klasser ad bagvejen.

Eksempler for forskellige former for holddannelse

Undervisningen i folkeskolen kan organiseres i hold inden for den enkelte klasse og på tværs af klasser og klassestrin. Holddannelse kan benyttes til at give fleksible muligheder for at tilpasse undervisningen til elevernes forskellige behov og udviklingstrin og til håndtering af praktiske udfordringer. Nedenfor beskrives under seks temaer en række eksempler på holddannelse

1. Eksempler på holddannelse bestemt af elevernes valg

Dette holddannelsesprincip går på tværs af klassestrinnet og giver nogle muligheder for at arbejde fagligt ud fra interessebaserede valg.

Eksempel A

På en årgang, fx 8. klasse, arbejder tre klasser i historie samtidig i parallellagte timer med kulturmøder og kultursammenstød i dansk, europæisk og global sammenhæng. Her kan holddannelsen give mulighed for, at eleverne kan vælge sig ind på hold, der har fokus på forskellige møder/sammenstød, og hvor eleverne gives et vist rum til at vælge efter interesse: Kartoffeltyskerne i Danmark, Europa og islam i middelalderen, Danmark i Grønland og koloniseringen af USA. Altså samme konstruktion, som ofte danner grundlag for gruppearbejde, men her med hver sin lærer tilknyttet og dermed med et stærkere fagligt fokus.

Eksempel B

Det anføres direkte i bemærkningerne til folkeskoleloven, at den stærkt udvidede adgang til holddannelse i udskolingen skal gøre det muligt at organisere sig i linjer (det har tidligere krævet en dispensation). Når man på en skole vælger en sådan model for sin udskoling, kombineres valget oftest med ny klassesdannelse og med et formål, der kunne lyde således:

- Styrke motivationen/lærelyst hos overbygningselever og forhindre, at de bliver skoletrætte:
- Skabe en klar profil for udskolingen, der bygger på en stærk og levende ungdomskultur
- Arbejde med problemløsning uden for skolen
- Etablere sammenhæng mellem skole, samfund og læring
- Skabe god ballast til videre uddannelse/fremtid
- Forbinde faglighed med kreative, praktiske og eksperimenterende metoder
- Give eleverne mulighed for at træffe valg, der har stor indflydelse på sammensætningen af deres skolegang¹

¹ Formålet er baseret på formålet for linjerne på Højdevangens Skole

Når man på skolen organiserer sig med linjeopdeling, skal eleverne vælge sig ind på linjer for en kortere eller længere periode. Linjevalget kan også være mere gennemgribende, fx strække sig over tre år i udskolingen. I så fald kan holdkonstruktionen indrettes, så indholdet afspejler elevernes linjevalg, ligesom valget også kan indebære beslutningen om et valghold. Det er ikke en nogen betingelse, at linjeopdelingen afspejles i en ny klassedannelse. Tværtimod kan det være en fordel for de store elever, at de både har klassen og linjeholdet som fagligt og socialt fællesskab.

2. Eksempel på holddannelse efter foretrukken læringsmåde eller m.h.p. elevernes alsidige udvikling

På en årgang med tre spor dannes en række hold, som hver især repræsenterer en læringsmåde. Antallet af hold afhænger af, om der kan tilknyttes yderligere underviserressourcer end de tre, som allerede er sat på. I det konkrete tilfælde, er der afsat tid til, at yderligere en underviser kan indgå. De konkrete hold kan fx være:

- Hold med primært individuelle aktiviteter
- Hold med produktorienterede aktiviteter
- Hold med en undervisning, der fokuserer på praktisk musiske aktiviteter
- Hold med en undervisning, der fokuserer på mundtlighed og læringsfællesskaber

Holddannelsen kan ske af to hensyn. Enten for at optimere elevens tilegnelse af et fagligt indhold ved at lade eleven benytte sin foretrukne læringsmåde eller for at fokusere på elevens alsidige udvikling og derved gennem holddannelsen fremme, at den enkelte elev opnår fortrolighed med forskellige måder at tilegne sig et fagligt stof på.

Hvis holddannelsen sker ud fra et optimeringsformål, er det væsentligt at være opmærksom på, at en sådan undervisning næppe vil kunne udgøre den samlede undervisning i faget i forhold at kunne leve op til kravene i Fælles Mål i det pågældende fag. I de fleste tilfælde bør holddannelsen kun ske i en del af tiden – fx i nogle udvalgte timer om ugen eller for en kortere periode af skoleåret.

I det andet tilfælde kan holddannelsen indledes fra skoleårets begyndelse, hvor eleverne efter en periode skifter hold. Erfaringerne med afprøvningen af de forskellige læringsmåder og de forskellige undervisningsformers betydning for elevernes udvikling drøftes i årgangsteamet, herunder på hvilken måde erfaringerne kan indgå i den enkelte lærers undervisningsdifferentiering i stamklassen.

3. Eksempler ud fra hensyn vedr. forhold i klassen/årgangens sociale liv eller arbejdsklima

Eksempel A

På en årgang med to spor på mellemtrinnet varetages de fleste fag af et fast team omkring en klasse. Faget musik er en undtagelse og varetages af en lærer uden for teamet. Teamet har erfaring fra tidligere med, at det særligt i forhold til de praktisk-musiske fag kan være en konstruktion, som gør det svært for den pågældende lærer uden for teamet at sikre et godt arbejdsklima. I dette tilfælde er det i faget musik. Teamet beslutter derfor at benytte en del af årgangens holddannelses timer til at inddele de to klasser i tre hold på tværs klasserne. Forud for holddannelsen drøfter teamet og musiklæreren, hvilke kriterier der er hensigtsmæssige at foretage holddannelsen efter. Det drøftes og aftales også, om ordningen skal benyttes i perioder eller som udgangspunkt skal gælde for hele skoleåret.

Eksempel B

På en tresporet årgang ønsker man at fremme det sociale og faglige liv på mellemtrinnet, så eleverne i aktiviteter med et primært socialt formål, fx frikvarterer, og i faglige sammenhænge får bedre kendskab til hinanden, og dermed opnår bedre muligheder for at skabe sig sociale og faglige erfaringer blandt en større elevgruppe. Årgangsteamet beslutter derfor at parallellægge undervisningen i en række fag i de tre klasser og danner gennem skoleåret hold efter skiftende kriterier.

4. Eksempel, som kombinerer niveaudeling og hold mindre end klassen

I indskolingen skemalægges et læsebånd fx fire dage om ugen, enten ved brug af dansktimer eller understøttende undervisning. Læsebåndet involverer lærere og pædagoger, og læsevejlederen fungerer som tovholder vedr. planlægning, fastsættelse af elevniveau samt evaluering. I alt er der tilknyttet tre dansklærere, to pædagoger og en lærer med særlige læsefaglige kompetencer.

Læsebåndet involverer alle elever på årgangen – her tre klasser - og tager udgangspunkt i en differentieret planlægning, hvor alle elever læser (arbejder) på deres individuelle niveau som det bedste afsæt for den enkeltes læse- og skriveudvikling.

Elevernes inddeles i fire niveauer – og evalueres tre gange i løbet af skoleåret, som er inddelt i tre perioder.

Planlægning

Planlægning vedr. ressourcer og timefordeling samt elevhold kan med fordel fastlægges i slutningen af det foregående skoleår, eller som noget af det første i det nye, således at skolen på første forældremøde kan orientere om læseindsatsen. Denne orientering er vigtig, da læseindsatsen er et fælles indskolingsanliggende, hvor eleverne vil kunne møde andre lærere end deres sædvanlige dansklærer. Det er også vigtigt, at forældre har forståelse for, hvordan læsebåndet afvikles som et differentieret læsetiltag.

Eleverne holddeles efter deres aktuelle læseudviklingsniveau; her benyttes både ordlæseprøver og efter andet klassestrin nationale test i læsning. Placeringen af de enkelte elever på hold kan tidligst ske i begyndelsen af skoleåret. I eksemplet er der afsat flest ressourcer til de to svageste hold. Ressourcerne kan selvfølgelig prioriteres anderledes. Man kan i et team fx beslutte, at man vil gøre en særlig indsats for klassens stærke elever, som ud over at styrke deres læsning også har fokus på, hvordan de kan arbejde i dybden og bredden med en opgave og kan formidle deres erfaringer. Disse elevers kompetencer vil efterfølgende målrettet kunne inddrages i klassens videre arbejde med læsning.

Struktur og indhold

Hold 1: (De 5 - 8 svageste læsere på årgangen). En lærerressource (Dette særligt intensive hold ophører efter første periode, hvor eleverne rykkes til hold 2). På hold 1 arbejdes der intensivt med ord- afkodning og syntese gennem både læse- og skriveaktiviteter og med fokus på ordforråd. Aktiviteterne er oftest kollektive og lærerstyrede.

Hold 2: (De 15-20 næstsvageste elever). To lærerressourcer. Eleverne læser intensivt og efter principperne om gentagen læsning, med selvstændig læsning på eget niveau og evaluering med fokuseret respons fra lærer.

Hold 3: (Mellemgruppen). En pædagog + samarbejde med læsevejleder. Eleverne læser løs, fører regnskab over deres bøger og arbejder med små skriveopgaver. Læsevejlederen er ansvarlig for opfølgning på elevens læseudvikling og arbejder efter en systematiseret evaluering med fokus på feedback på elevens læsestrategier.

Hold 4: (Læsehestene) Som hold 3 – men med lærerinitierede udfordringer i læsestoffet.

5. Eksempler på holddannelse af praktiske hensyn eller m.h.p. omfordeling af ressourcer

Eksempel A

Holddannelse af praktiske grunde kan være tilfælde, hvor der er fysiske grunde til, at det må anses for nødvendigt eller mest hensigtsmæssigt, at eleverne deles i hold i hele eller dele af undervisningstiden. Det kan fx være i forbindelse med undervisning i faget fysik/kemi, hvor faglokalernes indretning og størrelse gør det nødvendigt at dele eleverne i mindre hold. Holddannelsen kan både ske inden for den enkelte klasse eller på tværs af årgangen.

Eksempel B

På en årgang med fire spor indkredser teamet en række aktiviteter, hvor de fire klasser kan samles, uden dette forudsætter tilstedeværelse af fire lærere. Formålet er at benytte de frigjorte lærerressourcer til forløb, som i højere grad vil profitere af flere lærere end de vanlige fire. Teamet beslutter at afprøve færre lærere ved følgende aktiviteter:

- Et læsebånd af tyve minutters varighed, som løber fire dage om ugen og som gennemføres med to lærere.
- Understøttende undervisning i forbindelse med nogle fysiske aktiviteter, hvor grupper af elever på skift får en væsentlig rolle i instrueringen af de pågældende aktiviteter.
- I forbindelse med en række forløb, som inddrager eksterne parter, vurderer teamet, at disse kan tilrettelægges sådan, at der frigøres en lærerressource. Den frigjorte lærer besluttes i stedet anvendt til et Turboforløb i dansk.

Eksempel C

En årgang med tre klasser arbejder med læringsmål på baggrund af en løbende evaluering. Undervisningen struktureres således, at der arbejdes med undervisningsforløb med formulerede læringsmål. I denne proces evaluerer teamet elevens udbytte af undervisningen, og på baggrund af denne indkredses en række mål for, der danner grundlag for den enkelte elevs selvstændige arbejde i forbindelse med holddannelsen.

Ved denne holddannelse er lærerbehovet mindre, fx en lærer og en pædagog til tre klasser, da eleverne arbejder selvstændigt med aktiviteter, som de allerede er blevet introduceret til, og de opsparede lærerressourcer anvendes i den øvrige undervisning, hvor eleverne arbejder med læringsmål.

Denne holddannelsesform kan både anvendes i forbindelse med fagopdelt undervisning og den understøttende undervisning, og den kan anvendes på alle årgange.